

„szimbolikusan felmagasztosul, esz-
közből szent céllá válik”. (Péntek 2012:
262.) Ez szintén ellentmondásos hely-
zetet szül, mert „A természetesebb az
volna, ha a nyelv a szent eszköz szerepét
tölthetné be a szent cél helyett.” Ily mó-
don „számunkra az anyanyelvűség fon-
tos, maga az anyanyelv már nem.” (Pén-
tek 2012: 262.) Ezt a szemléletet erősítik
az anyanyelvoktatásnak azon hagyomá-
nyai, amelyek a kultúrákövetítő, iden-
titást megőrző funkciót hangsúlyozzák.

Egy másik külső ok, amely alakítja a
tantárgy helyzetét, a kisebbségi oktatás
rendszerbeli státusának a meghatáro-
zása. Ennek értelmezésében szintén
éles ellentét van a többségi és kisebbsé-
gi szemlélet között. A többség a szigo-
rúan központosított oktatási rendszer
egészébe olvasztott elemként értelmezi
a kisebbségi oktatást, amelyre a rend-
szerszerű egységes rendelkezések ér-
vényesek. Tehát a kisebbségi oktatást
nem becsatolni, beilleszteni kívánja a
rendszer egészébe, hanem beolvasztani,
hozzáidomítani a többségi oktatás
rendszeréhez. Ez az egységesítő szem-
lélet, amellyel, hogy alárendelt státusba
helyezi a kisebbségi anyanyelvű okta-
tást, eleve kizárja, hogy annak sajátos
szempontjai érvényesülhessenek a taní-
tási, tanulásszervezési folyamatokban,
viszont lehetővé teszi, hogy a kisebbsé-
geket hátrányosan érintő alacsonyabb
szintű jogi normákat, minisztériumi
rendeleteket hozzanak. Az erdélyi ma-
gyar közösség értelmezése szerint a
magyar kisebbségi oktatás a magyarság
számarányából, társadalmi helyzetéből,
történelmi és oktatási hagyományából
adódóan sajátos részrendszere a rom-
án oktatásnak. A kisebbségi oktatás

részrendszerként való értelmezésével a
kisebbség nemcsak önállóság iránti igé-
nyét fejezi ki, hanem azt a felismerését
is, hogy csak ez a forma biztosíthatja
számára az önszerveződésen alapuló
belső oktatásszervezés és fejlesztés le-
hetőségét. Az anyanyelvi oktatás meg-
szervezéséhez és megfelelő működésé-
hez olyan törvényi keretre van szükség,
amely lehetővé teszi a változatos nyelvi
közeg sajátosságaihoz igazodó anya-
nyelvi nevelést és egy olyan idegen
nyelvtanítást, amely additív jellegű,
vagyis az anyanyelv elvesztése nélkül új
nyelv vagy nyelvek kerülnek az anya-
nyelvi beszélő nyelvi repertoárjába.

A kisebbségi oktatás rendszerbeli
státusának meghatározása lényeges jogi
szabályozási következményekkel jár. Ha
beolvasztott elemként tekintik, akkor
a többségi szempontokat érvényesítő
rendszer szintű szabályozások hátrányo-
san érint(het)ik a kisebbségi oktatást,
esetenként korlátozzák vagy akadályoz-
zák hatékony működését. Egy jellegzetes
példa: az 1998-as alaptanterv az iskola-
típusonként meghatározott keretjellegű
óraterv rugalmasságával lehetőséget
teremtett a helyi tervezésnek, elméleti-
leg a rendszer egészében. Csak éppen a
kisebbségi oktatásban nem jelentett jár-
ható utat, mivel a tanügyi törvény meg-
határozta azt, hogy az anyanyelvi órák
számának a román tanulók anyanyelvi
óraszámával azonos számúnak kell len-
nie, és előírta azt is, hogy az államnyelv
tanulására fordított kötelező óraszámot
nem lehet csökkenteni. Ennek eredmé-
nye, hogy a kisebbségi oktatás óraterve-
iben a minimum óraszám is meghaladja
a többségi iskolák maximális óraszámát,
ez pedig helyi szinten minimális moz-

gásteret enged (jó esetben heti egy óra).
„E sajátos esélyegyenlőség értelmében a
kétnyelvű oktatásban még mielőtt kiala-
kulhatott volna a helyi tervezés igénye,
a ráfordítható minimális óraszám miatt
meg is szűnt.” (Fóris Ferenczi 2007: 73.)
Pedig a helyi tervezés lehetősége éppen
a kisebbségi helyzetből fakadó differen-
ciáltabb oktatási helyzetek megfelelő
megoldására adott volna esélyt. A nem-
zeti kultúrát, történelmi hagyományo-
kat, a népi kultúrát ismertető tárgyak
bevezetésével az anyanyelv tantárgy
kultúraátadó funkcióját lehetett volna
tehermentesíteni. A Hágai Ajánlások 19.
cikkelye előírja, hogy „az állami oktatá-
si hatóságoknak biztosítani kell, hogy
az általános és kötelező tanterv foglalja
magába az adott állam nemzeti kisebbsé-
geinek történelmét, kultúráját és ha-
gyományait.” A megvalósulás: a kötele-
ző tantervben a kisebbségek történelme
szerepel az általános iskola 5. és 6. osz-
tályában heti egy órával. A többit a helyi
tervezésnek kellene megoldania.

A román tanügyi törvény túlszabá-
lyozza a kisebbségi oktatást (hogy szű-
kítse lehetőségeit), így nem csak azt írja
elő, hogy a regionális (kisebbségi) anya-
nyelvek és a román anyanyelvi órák szá-
mának azonosnak kell lenniük, ha-
nem azt is, hogy az irodalom és nyelvtan
órák aránya is azonos kell, hogy legyen.
Pedig nyilvánvaló, hogy a tanítás nyelvi
környezete akár nagy mértékben (pél-
dául szórvány) különbözik a többségi,
illetve kisebbségi anyanyelvek esetében,
ez pedig egy differenciáltabb, a nyel-
vi környezet hatásait figyelembe vevő
nyelvi nevelést feltételez.

(folytatjuk)

Patai Ilona
Nyitrai KETK, Pedagógusképző Intézet, adjunktus;
Alsóbodokon él; hpataiova@ukf.sk

Akinek az élete volt a hivatása Zirzen Janka (1824–1904) születésének 190. – halálának 110. évfordulóján emlékezünk a magyar nőnevelés és tanítóképzés kiváló személyiségére

A tanítói pálya elnöiesedése a XIX.
században még nem volt természetes. S
hogy ma oly sok jól képzett, gyermek-
szerető és a nevelésben járatos tanító-
nő van az iskolákban, talán egy kicsit
Zirzen Jankának is köszönhető. Az
intézményes nevelés a múltban a fér-
fiak feladata volt, azonban a XIX. szá-
zad második felében Magyarországra

is jellemző, hogy a nőket nemcsak a
mezőgazdaságban és a gyárakban fog-
lalkoztatták, de tanítónőkként is he-
lyet kaptak az iskolai intézményekben.
Ezek közé az úttörők közé tartozott a
jászberényi származású Zirzen Janka,
akit 1869-ben nevezett ki Eötvös József
miniszter az első magyarországi állami
tanítónőképző igazgatójává. Az igaz-

gatónő ekkor már a szükséges elméleti
ismereteken kívül nagyon sok tapasztalattal
és gyakorlattal rendelkezett.

Idézzük fel röviden életútját, amely
meghatározta személyiségét: 1824. má-
jus 23-án egy jászberényi kisbirtokos
családjában született. Pesten és Eger-
ben híres leánynevelő-intézetben ne-
velkedett, ahol kiváló műveltségre tett
szert, elsajátította a német és francia
nyelveket. Korán árvaságra jutott, így
tanulmányai befejezése után munkát
kelltt keresnie. Szülővárosában ma-
gánnevelőként dolgozott, 1849-ig mű-
ködtetett egy kisebb leánynevelő inté-
zetet. Mindent megtett az emberekért,
a gyermekekért, ezért Jászberény lako-
sai becsben tartották, sok életre szóló
barátságot kötött. A következő állomás
életében Arad volt. 1849 és 1866 között

gazdag családoknál vállalt magánnevelői állást. 1866-ban Pestre költözött, ahol elvégezte az angolkisasszonyok pesti tanítóképző intézetét.

Magyarországon az első tanítóképzőket az 1850-es években az egyes apácarendek nyitották meg, azonban nem kellett hosszú ideig várni az első állami tanítóképző létesítésére sem. Az 1867-es kiegyezés lehetőséget teremtett a magyar társadalom polgári fejlődése számára, kedvező feltételeket biztosított az iskolaügy korszerűsítésére. Ebben az évben alakult meg a magyar kormány, melynek oktatási-nevelési ügyekért felelős minisztere Eötvös József lett, akinek feladata az iskolaügy modernizálása volt. Az ő javaslatára jóváhagyott 1868-as népoktatási törvény előírta minden 6 és 12 éves korú gyermek (fiú és lány) tankötelezettségét. A gyermekek részére sok új iskolára és pedagógusra volt szükség, ezért kellett nagy gondot fordítani a tanítóképzésre. Az első állami tanítóképző intézetek fiúk számára létesültek, de Eötvös lányok számára tanítóképző intézetek létesítéséről is rendelkezett. A miniszter Zirzen Jankát bízta meg az első állami tanítóképző megszervezésével és vezetésével (az intézet 1869-ben jött létre Budán). Az igazgatónő felkészülten, erős akarattal, nagy kötelességtudással, kreatív elképzelésekkel fogott munkához. Törekedett növendékeit felkészíteni tanítónői hivatásukra. Lelkükre kötötte a lelkiismeretes munkát, és azt, hogy úgy szeressék a gyermekeket, mintha sajátjaik lennének. Eötvös József halála (1871) után Trefort Ágoston 1873-ban szintén megbízta,

hogy a polgári iskolai tanítónők képzésére szervezzen iskolát. Ennek az intézménynek az élén is kitűnően teljesített, a legjobb szakemberekből állította össze tantestületét, gondosan irányította az oktató-nevelő munkát. Intézetéből jól képzett polgári iskolai tanítónők kerültek ki. 1875-ben külföldi tanulmányi úton vett részt Bécsben, Párizsban és más német városokban, ahol külföldi ipariskolákban szakmai ismereteket szerzett az iparoktatáshoz. Trefort azért küldte tanulmányútra, hogy ne csak tanítónőket, hanem házias munkáslányokat is oktassanak. Az iparoktatáshoz gépeket és felszereléseket is vásárolt, iskolájában a diákok hároméves tanulás után iparos-tanítói oklevelet szereztek.

A Zirzen-intézetben (későbbi Erzsébet Nőiskola) az 1890-es években a következő nőnevelő intézetek voltak: elemi iskolai tanítóképző, polgári iskolai tanítóképző, nevelőképző, felsőbb leányiskolai tanítóképző, négyosztályú gyakorló elemi iskola, négyosztályú polgári leányiskola, hatosztályú felsőbb leányiskola. Tanító-nőket képzett a női kézimunkák és a házipari munkák, a testnevelés tanítására, főzőiskolákat és nyelvmesternőket képző tanfolyamokat szervezett. Intézete a hazai nőnevelés, valamint a nők művelődési jogaiért harcoló erők egyik központja lett. Munkatársai 1879-ben indították meg a Nemzeti Nőnevelés c. folyóiratot (Pedagógiai lexikon, 1979).

Zirzen Janka hosszú, tevékeny és termékeny évtizedek után, 72 éves korában vonult nyugalomba. 1896-ig

a nevelőképzés és a leánynevelés új intézményeinek egész sorát hozta létre, melyek biztosították a művelt lányok, jól képzett elemi és polgári iskolai tanító-nők képzését. 1904. december 28-án Budapesten hunyt el, síremléke a Kerepesi temetőben található. Az évek során tapasztalt pedagógussá vált, nem ment férjhez, egész életét a gyermekeknek, a pedagógiának és a nevelésnek szentelte. 1877-ben Ferenc József meglátogatta intézetét, és a nőnevelés terén elért eredményeiért koronás arany érdemkereszttel tüntette ki. Ez volt a legmagasabb elismerés, amit akkoriban egy nő kaphatott. Szülőházán 1929-ben emléktáblát helyeztek el. Emlékét Budapesten és Jászberényben is utca őrzi. Róla nevezték el a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Zirzen Janka Kollégiumát.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Mészáros, I. – Németh, A. – Pukánszky, B.: *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Budapest: Osiris, 2002.

Nagy, S. (főszerk.): *Pedagógiai lexikon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979. IV. kötet.

Fehér, E.: *Egy nagy magyar nevelőnő a XIX. században: Zirzen Janka*. In: Dombi, A. – Oláh, J. (szerk.): *Pedagógiai célkitűzések a XIX. század magyar pedagógiájában*. APC-Studio. 2000, 17-23.

<http://www.mtva.hu/en/sajto-es-fotoarchivum/8044-zirzen-janka-pedagogus-a-magyar-nonevel-es-tanitokepzes-egyik-kezdemenyezoje-190-eve-szulett>

[http://cultura.hu/psziche/zirzen-janka-az-igazgatono/](http://cultura.hu/psziche/zirzen-janka-az-igazgaton/)

Voigt Vilmos

A folklorisztika alapfogalmai

(Szócikkek)

Néhány szó a szerzőről: Voigt Vilmos (szül. 1940) folklorista, a budapesti ELTE Folklor Tanszékének munkatársa a magyar folklorisztika, illetve annak rokon tudományainak (szemiotika, esztétika, néprajz stb.) európai rangú kutatója. Számos külföldi és hazai publikáció, valamint szaklexikon szerzője, munkatársa.

A 2014-ben megjelent kötet bevezetője egyfajta útmutatóként szolgál a szóban forgó lexikonhoz, pontosabban annak

címszavaihoz. A szerző szerint a „jó” címszavak esetében a rendszerűség, utalások és szakszavak használata szorosan összefügg egymással. Nem elegendők csupán a jól hangzó terminológiai kifejezések, ugyanis minden adatnak pontosnak kell (vagy legalábbis kellene) lennie. Nem mellékes az egyes címszavakat összekötő gondolati kapocs sem. A szerző szemlélyének, bár a címszavak összeválogatásánál némi szubjektivitás megengedett, mindenképp azonban azt kell szem

Számel Petra

Nyitrai KFE, Közép-európai Nyelvek és Kultúrák Intézete, doktorandusz; Bősön él; pszamelova@ukf.sk

előtt tartania, hogy a befogadó gyakran eltérő világnézettel és műveltséggel rendelkezik. Ugyanakkor a közvetítésre szánt információknak mindenki számára világosnak és hitelesnek kell lenniük. A többi már az olvasón múlik.